

Vélemény

Szakolczai Györgynek, a DSc cím megszerzése érdekében benyújtott könyvéről

John Maynard Keynes, a nemzetközi gazdaság keynesi rendje és a Nemzetközi Valutaalap.
418 oldal. Közgazdasági Szemle Alapítvány, Budapest, 2018.

Szakolczai György könyve elmélyült, sok évtizedes történelmi és közgazdasági kutatás eredménye. Hatalmas munka testesül meg a terjedelmes könyvben. A szöveg dokumentumrészleteket, ismertetéseket és értékelő megállapításokat egyaránt tartalmaz. Interdiszciplináris, hiszen történelmi forrásmunkákat is felhasznál, az eredeti dokumentumokkal. Ugyanakkor a szerző Keynes munkásságát elhelyezi a közgazdasági elméletek fejlődés-történetében, tanúságot téve a közgazdász - szakma kiváló ismeretéről. Szakolczai Györgyöt Keynes életműve - csakúgy, mint Keynest magát, a közgazdaságtan - nemcsak elméleti-tudományos szempontból érdekli. Nagyon fontos számára a gazdaságpolitika terén levonható következmények bemutatása is. Nem pusztán a történelmi események és az elmélet-történelmi tények érdeklik, hanem éppen azok mai érvényessége, hatása világunkra.

Telitalálat volt a MTA részéről személyem felkérése bírálónak. Egyszerűen azért, mert egész életemben azok a problémák foglalkoztattak, amiről Szakolczai a könyvében ír, s ennek számos munkámban kifejezést is adtam. Így örömmel és szakmai igényességgel teszek eleget feladatomban. Kissé hosszadalmasra nyúlik éppen ezért a véleményem. Először leltárba veszem - három fejezetben - a könyv tartalmát. Végén pedig megpróbálom kiemelni azokat a megállapításokat, amelyek Szakolczai művének értékelésem szerint a legfontosabb értékeit adják. Előre bocsátom, hogy bár a véleményben kitérek néhány szerkesztésbeli hiányosságra, vagy a hivatkozások listájának kiegészítésére, ezek nem befolyásolnak állásfoglalásomban. Amelyet nyomban előre is bocsátok:

A szerző munkáját alkalmasnak tartom a DSc cím odaítélésére.

A könyv tartalmi áttekintése.

Szakolczai György jelentős nemzetközi forrás-anyagot dolgozott fel. Azt állapítja meg, (14.o) hogy a műben tárgyalt kérdésekkel kapcsolatosan semmi nem jelent meg a magyar irodalomban. A nemzetközi pénzügyi intézményeket elemző munka azonban mégis akad, noha semmiképpen nem ilyen jellegű, és ilyen mélységű. Ilyen valóban nincs. De azért létezik

magyar szakirodalom. Mindenekelőtt Láng Imre¹ könyvét kár volt nem hivatkozni, hiszen elég korán és részletesen ismertette a két nemzetközi pénzügyi intézmény keletkezésének történetét, utalva a Keynes terv részleteire is. Kövér-Wiesel „Nemzetközi pénzügyek” tankönyve, Lőrinczné Istvánffy Hajna, Báger Gusztáv szakkönyve és Botos Katalin - Kőrösi István tankönyvei mellett számos egyéb publikáció is foglalkozott a Bretton-Woods-i intézményekkel, valamint a velük kapcsolatos aktuális problémákkal.² Gyöngyössy István kiváló pénzügyi szakember ugyancsak behatóan tárgyalta a nemzetközi pénzügyi rendszert, igaz, a nyolcvanas évek eseményeinek tükrében.³ A fent idézett szerzők azonban a nemzetközi pénzügyi rendszer működését nem kapcsolták össze szorosan Keynes munkásságával. Szakolczai könyvének viszont éppen ez az alapvető célja. De tény, hogy az általa is tárgyalt, máig ható problémákra, a tőke szabad és korlátlan áramlására, az árfolyamrendszer zavaraira, az IMF által erőltetett gazdasági programok hibáira, a restriktciók kárára más szerzők is rámutattak.⁴

Mindenesetre, elvitathatatlan érdeme e műnek, hogy Keynes életéről és tevékenységéről rendkívül átfogó képet ad. Szakolczai György a könyvét jelentős részben korábban publikált cikkeiből állította össze. Ennek következtében az egyes fejezetekben találunk ismétlődéseket, azonos mondatokat, hasonló részleteket. (Ilyen pl. a könyv eleje, ahol Keynes élettörténete szerepel, majd a vége, ahol Lucas kritikája kapcsán megismétli a már elmondottakat. (394.o.) Igyekszik egyébként az ismétlődéseket utalásokkal átkötni: „Mint ahogy erről az /... ikszedik/ fejezetben említést tettem...”)

A nemzetközi pénzügyi rendszer kialakulása kapcsán bemutatja Keynes vitáját Bretton – Woods-i riválisával, s így – külön érdekességként- megismerhetjük az amerikai delegátus, Harry Dexter White nézeteit és élettörténetét is. (Ami igencsak nagy tanulságokkal szolgál történészek, közgazdászok, de politika-elemzők számára is.)

¹ Láng Imre: Nemzetközi gazdasági és pénzügyi szervezetek kialakulása és tevékenysége a II. világháborút követő években. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1970

² A teljesség igénye nélkül:

Kövér-Wiesel: Nemzetközi pénzügyek. Tankönyvkiadó, 1965

Lőrinczné Istvánffy Hajna: Nemzetközi Pénzügyek Aula, 2003

Báger Gusztáv: Magyarország integrációja a nemzetközi pénzügyi intézményekben Akadémiai Kiadó 2011

Botos Katalin: Pénz-nemzetközi pénz. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1983

Botos Katalin-Kőrösi István: Nemzetközi gazdasági ismeretek. Szent István Kiadó, 2007

³ Gyöngyössy István: A mai nemzetközi pénzügyi rendszer működése. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1982

⁴ Botos Katalin :Átalakulóban az IMF. A nemzetközi pénzügyi rendszer intézményének fejlődése alakulásától napjainkig. In: PPKE JAK Iustum Aequum Salutare XII. 2016. 3. • 35–50.

Szakolczai könyvéből kibontakozik előttünk Keynes életpályája, annak szakmai mérföldkövei.. Fontosnak tartom a tanulmányban az életrajzi adatok részletes feldolgozását, mert csak így érthetjük meg J. M. Keynes munkásságának egészét, a nagy közgazdász szociális beállítottságát.

I

Aligha jelentéktelen tény, hogy a Keynes-ösök mindegyikénél a középpontban a *vallás és az üzlet* állt. Apai felmenőinek családjában számos jezsuita volt, majd találunk köztük anglikán és baptista előljárót, mint például apai nagyapja. Anyai ágon lévő nagyapja pedig kongregacionalista lelkész volt. Mindenesetre, Keynesnek volt honnan örökölnie erkölcsi nézetrendszerét, amely őt élete során - minden extravagáns és polgárpukkasztó ifjúkori viselkedése ellenére - alapvetően jellemezte. Apai nagyapját jó üzleti érzékkel áldotta meg a sors: meggazdagodott. Fiát, Nevillet, első osztályú neveletésben részesítette, aki így az akadémiai pályán sokra vitte, a Cambridge-i Egyetem főtitkáráként vonult nyugdíjba. Keynes édesanyja még kiemelkedőbb személyiség volt. Kortársai közül egyike lett az első egyetemi diplomát szerző nőnek. Cambridgeben városi tanácsnok lett, (első nőként), majd ő lett Cambridge polgármestere, (ugyancsak első nőként.) Keynes szociális elkötelezettségében tehát döntő szerepe volt felmenőinek, mindenekelőtt édesanyjának. Igen fejlett igazságérzete volt, és munkássága során a közjó mindennél fontosabb volt számára. A szegények, munkanélküliek és a kis legyőzött népek támogatója volt egész életében.

Etoni diák lett. Nagyon tehetséges ifjú volt, különösen matematikai képességével tűnt ki. Az etoni tanulmányi versenyeken az összes matematikai díjat elnyerte. Első tudományos értékű munkáját – melyet még diákként kezdett el - , a valószínűség-számításról írta. („Treatise on Probability”..) Cambridgeben a King’s College tagja lett. A közgazdaságtan felé orientálódott. Ebben azért hasznára voltak matematikai ismeretei. Nem lenne teljes a róla alkotott alapvetően pozitív kép, ha csupán az erények bajnokának ábrázolnánk, elfeledkezve ifjúkora kilengéseiről. Keynes ugyanis az Apostoloknak, a polgári konvenciók ellen lázadó Camridge-i Bloomsbury csoportnak volt a tagja volt, amely egyébként a legjobb kollégiumok elitjéből verbuválódott. A filozófia, a barátság, az esztétika és az élet élvezete jellemezte őket. Végül Keynesnek bohém kapcsolatai ellenére sikerült abszolválta egyetemi tanulmányait. Ezt követően elkezdett a közgazdaságtannal alaposabban foglalkozni. Marshall ösztökélte rá, akinek korábban a kurzusát látogatta. Fel is vetődött, hogy bent maradhatna az egyetemen tanítani. Ő azonban közhivatalnoki pályát célzott meg. Államférfi akart lenni, a

Pénzügyminisztériumba kerülni. Végül azonban az Indiai Ügyek Minisztériumába, a Katonai Főosztályon kezdte meg pályáját. Végül visszakérült Marshall és Pigou támogatásával az egyetemre. Marshall könyvéből kezdett tanítani Cambridgeben.. Érdemleges tudományos munkássága ekkor még nem volt, mégis, intellektuális képességeinek köszönhetően 1913-ban az Economic Journal szerkesztője, és a Royal Economic Society titkára lett. E tisztségeket majdnem haláláig megtartotta. Gyakorlati pénzügyekkel, *tőzsdei spekulációkkal* is foglalkozott. Ezekből meggazdagodott. Hamarosan megszerezte a tudományos fokozatot is, és megírta első komoly pénzügyi könyvét, a bimetallizmussal küzdő, kaotikus *indiai valutahelyzet* rendezéséről. Az ezzel foglalkozó királyi bizottság legfiatalabb, de nyomban tekintélyes tagja lett. Már ebben a művében megcsillantak későbbi gondolatai, ami szerint az arany szerepe a belföldi forgalomban jelentéktelen, csak a nemzetközi forgalomban lehet funkciója. A belföldi forgalmat *teremtett pénz* lebonyolíthatja. Fontos volt továbbá az Indiai Nemzeti Bank létrehozásának szorgalmazása, és az erős bankfelügyelet megvalósításának gondolata. Elgondolásait aztán a királyi bizottságban meg is tudta valósítani.

Közben kitört a világháború. Képességeit mutatja, hogy Angliában a háború elején kialakult válság kapcsán az ő javaslata volt a döntő, mi szerint a font aranyra való belső átválthatóságát felfüggesztették, de a nemzetközi elszámolásokban fenntartották a konvertibilitást. Ez mentette meg a világ akkori pénzügyi rendszerét az összeomlástól.

1915-től már a Pénzügyminisztériumban (PM) dolgozott. Keynes „Európa öngyilkosságának” tekintette a háborút. Ismeretei alapján őt tették meg a békekonzferencia pénzügyi főfelelőssévé. Az angolok a tárgyalásokon a háború költségeinek teljes megtérítését követelték a németektől. Ezt Keynes túlzottnak és az egész béketárgyalást kegyetlennek találta. Néhány héttel a békekötést megelőzően, *lemondott* minisztériumi tisztségéről és a tárgyalásokban betöltött szerepéről, majd megírta irodalmi szempontból, stílusát tekintve, az egyik legjobb munkáját, „A béke gazdasági következményei” címmel.

Innen kezdve nem pusztán Keynes élettörténetét, hanem műveiben megjelenő gondolatokat olvashatjuk Szakolczai munkájában. (45.o) Gazdaság-és politikatörténeti szempontból is fontos, hogy megfogalmazta: a német jóvátételnek a német teherbíró képességnél nagyobb mértékű megkövetelése teljesíthetetlen lesz. Elkerülhetetlennek tartotta, hogy Németországban tömeges lesz a halálozás. S mindennek rendkívüli politikai következményei lesznek. Visszatekintve, ma már tudjuk, hogy majdnem egymillió polgári német áldozata volt a „békének”... Ami nyilvánvalóan elvetette a következő világháború magvát. A hadviselő

szövetségesek *mind el voltak adósodva az USA felé*. Azért „szorongatták” a németeket, hogy nekik legyen miből fizetni... Keynes egyik fontos javaslata éppen az *egymás közti adósságok rendezése* volt. Azt javasolta, hogy Amerika mondjon le 10 md. dolláros, míg Nagy-Britannia a 4,5md dolláros háborús követeléséről. Ha ezt nem valósítják meg, akkor „a háború azzal a tűrhetetlen eredménnyel jár, hogy a szövetségesek egymásnak fizetnek kártérítést”. Keynes szerint minden módon segíteni kellett volna Európa újjáépítését.

Ennek a tételnek igazságát az USA csak a második világháború után látta be- és akkor is csak részben... Hiszen - teszem hozzá- az angolokat alaposan „levetkőztette” külföldi vagyonukból, támaszpontjai átadására kényszerítve szövetségesét.. De a németeknek legalább elengedték ekkor a jóvátétel fizetését, sőt, valamelyes részt kaptak a Marshall segélyből is. (Igaz, teszem hozzá azt is, ők voltak az egyetlenek, akiknek azt vissza kellett fizetniük....De elég hamar képesek is lettek rá... Mi viszont a „szovjet zónában”nem kaptunk semmi engedményt. Marshall segélyt sem fogadhattunk el.)

Szakolczai bemutatja, hogy a jóvátételi fizetések bonyolítására a szövetséges hatalmak létrehozták a BIS-t, a máig működő jegybanki fórumot. Az intézményben Keynes a pénz szupranacionális menedzselésének lehetőségét vélte megvalósítani. A pénzügyi rendszerrel foglalkozó *Treatise on Money* c. könyvében kifejti, hogy a világ pénzrendszerének két elemre van szüksége: közös pénzre és egy nemzetek feletti bankra. A nemzeti bankok kabinetje állna e nemzetek feletti intézmény mögött. Ha van egy intézmény, mely képes befolyásolni az arany árát, úgy, hogy az megfeleljen az ideális standardnak, akkor bekövetkezhet az arany demonetizálása. Hiszen nem az arany értéke önmagában, hanem a (nemzetek feletti) szervezet által „beállított” értéke lenne fontos. Keynesnek már az indiai valutahelyzettel kapcsolatos munkájában is megjelent ez a gondolat, s ezt vitte tovább a BIS-szel kapcsolatban is. A XIX században a közös pénzt az arany és az arra korlátozás nélkül beváltható font jelentette. Ez utóbbinál azonban döntő szerepet játszott, hogy a Brit nemzetközösségben a Dél-Afrikai Unió, mint a világ legnagyobb aranytermelője, lehetővé tette a Bank of Englandnek, hogy a font értékét az arany segítségével *manipulálva*, stabilan tartsa-. *Vagyis a pénz már akkor sem az arany volt, hanem a teremtett pénz, a font.*

Keynes elképzelése szerint a BIS-nek, mint nemzetek feletti intézménynek a feladata lenne a kibocsátandó „világpénz” menedzselése. Szerinte a nemzetek feletti intézménynek rövidtávon a konjunktúra befolyásolása, hosszú távon meg az *árak stabilizálása* lenne a funkciója. De *milyen áraké?* Úgy vélte, hogy a nemzetközi kapcsolatokban a nyersanyag-árak stabilizálása

fontos, nem a fogyasztói áráké, mint belföldön. 62 nyersanyagot rakott a „kosárba”. Nyilván ebben az olaj is benne volt. Utólag meggondolva, írja Szakolczai, nyilvánvaló, hogy fundamentális változásoknál nem lehet az árindex stabilitására törekedni. Ha, mint pl. később az olajáraknál, alapvető emelkedés következik be, nem lehetséges csökkenteni az összes többi nyersanyag árát, az árszint stabilitása érdekében! Nyilván a nyersanyag-árindexnek az ilyen változásokat követnie kell. Ebből Szakolczai következtetése szerint az is levonható, hogy *az infláció nem mindig monetáris jelenség. Szemben azzal, ahogy a későbbiekben a közgazdaságtan állította!*

Az olajár-emelés valóban fundamentális változás volt. Ez az árforradalom vezetett a világgazdasági korszakváltáshoz. Az áremelkedéseket- s az azzal kapcsolatos béremelkedést, és az emiatt is bekövetkező inflációt azonban - a monetáris ideológia felhasználta céljaira, a bérharc letörésére, a profit biztosítása érdekében. Volker - írja Szakolczai -, aki az inflációt pénzmennyiség-szűkítéssel kezelte, mérhetetlen károkat okozott az amerikai gazdaságnak- és a világ gazdaságának. (Utóbbi magunk részéről alátámaszthatjuk azzal, hogy a nemzetközi pénzügyeken átgyűrűző kamat-emelés tette elviselhetetlenné a változó kamatozású hitelekből álló magyar eladósodást. Nemcsak nálunk, az egész világgazdaságban kibontakozott ezt követően a fejlődő országok adósság- válsága.⁵)

Szakolczai messzemenő következtetést von le a mai európai gazdaságra vonatkozóan abból is, hogy Keynes nem a fogyasztói árindexet tartotta célszerűnek a nemzetközi pénzügypolitika számára, mivel a felzárkózó országokban mindig nagyobb az infláció. Szerinte itt a Balassa – Samuelson hatás „elővételezése” történt. Ez fontos megállapítása. Az, hogy a felzárkózó országokra a fogyasztói árindex ugyanazon felső értékét kelljen alkalmazni, s az eltérést megszorító politikával kezelni, mint ahogy ezt napjainkban a maastrichti kritériumok az EU-ban megkövetelik, semmiképpen nem vág(na) egybe Keynes gazdaságpolitikai elképzeléseivel, hívja fel a figyelmet Szakolczai... Keynes a fogyasztói árindex lassú emelkedését egyenesen kívánatosnak tartotta. Hogy ennek a szuverén adósságok bizonyos elértéktelenedése az eredménye, azt meg ugyancsak követendőnek vélte. Sorozatosan kijelentette ugyanis, hogy a szuverén adósságok teljes kifizetésére *soha nem kerülhet sor*. Nyilvánvalóan ez se vág egybe a jelenlegi nemzetközi pénzügyi gyakorlattal, írja Szakolczai, amivel szívből egyetérthetünk. Ma a „pacta sunt servanda” alapján állva, a gyermekek és unokák fizetik meg apáik és nagyapáik által felvett tartozásokat a hitelezőknek, vagy azoknak,

⁵ Ezzel foglalkozott Világméretű pénzügyi egyensúlyhiány c könyv (Közgazdasági és Jogi könyvkiadó) , és a bíráló nagydoktori értekezése1987-ben.)

akik valamilyen módon jogot szereztek erre a követelésre. Vagyis,- Keynes szavaival élve -, az *élő társadalom* gazdasága a *holt kéz* örököseinek fizet, a világ végéig...

Szakolczai utal rá, hogy a BIS nem vált a későbbiekben a Keynes által elképzelt szupranacionális bankká. Az arany demonetizálása azonban Bretton-Woods-ban mégiscsak bekövetkezett. Sajnos, nem egy nemzetközileg menedzselt valuta javára, hanem a dollár, mint világváluta szerepbe került nemzeti valuta működését alapozta meg.

Szakolczai bemutatja Keynes legnagyobb hatású művét, az 1936-ban megjelent *Általános Elméletet*. Ez a II. világháborút követő negyed században alapvetően befolyásolta a fejlett országok gazdaságpolitikáját, és a „fordi növekedés” szakaszát hozta magával. (Ez utóbbi kifejezést egyik saját munkámból idézem.⁶) Az *Általános Elméletet* számtalan nyelvre lefordították, viszonylag korán magyarra is. Amerikában viszont 2007-ben *új kiadásban* jelent meg Krugman előszavával, ami jelzi, hogy a progresszív közgazdasági irányzat számára még ma is mértékadó mű.

A világgazdaság fejleményei az 1930-as években bebizonyították, hogy milyen fontos az *Általános Elméletnek* megfelelő *nemzetközi pénzügyi rendszer* létrehozása is. Szakolczai rámutat, hogy annak idején az országok leértékelési versenybe kezdtek, s a nemzetközi kereskedelem összeszűkülte. Sok helyütt a bilateralizmus keretei közé szorult vissza. (Ennek bemutatása a magyar irodalomban a rendszerváltás küszöbén történt meg.⁷) Keynes ezért a továbbiakban *egy általános nemzetközi gazdaságtudományt kidolgozását tekintette fő céljának*. A háború alatt is, amellet, hogy saját országa érdekeit képviselte a nemzetközi tárgyalásokon. A rengeteg munka azonban egészségének felőrölésével járt. (Könyvében itt Szakolczai kissé visszakanyarodik az életrajzi elemek ismertetéséhez. Szakolczai könyvének döntő részét e néhány esztendő folyamatainak elemzése, a különböző terv-variánsok igen részletes ismertetése teszi ki. Ennek során képet kapunk nemcsak Keynes gazdasági nézeteiről, de politikai, diplomáciai zsenialitásáról is. Minden erőfeszítése kevés volt azonban ahhoz, hogy elképzeléseit véghezvigye. A küzdelmekből kimerülten, a háború után szívinfarktusból meghalt.

A Keynes életrajzát részletesebben ismertető résznek-mint utaltam rá- lehet és kell, hogy része legyen amerikai riválisának és tárgyalópartnerének, White-nak a pályaképe is. A könyv

⁶ Botos Katalin:Financialisáció, avagy a globalizmus menedzsmentfilozófiája. Gondolatok a pénzügyi szektor és az állam szerepének megváltozásáról, valamint az adósságszolgálat teljesítéséről Pénzügyi Szemle, 2014/2

⁷ Antalóczy Katalin-Botos Katalin: Lesz-e konvertibilis a magyar forint? Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1990

különböző fejezeteiben elszórva ismerhetjük meg ennek az ellentmondásos, ámde befolyásos amerikai személyiségnek az nézeteit és életrajzát is.(144-159, 211-220, 293-309, 339-342.oldalak.)

White baloldali elkötelezettségű amerikai értelmiségi volt. A Pénzügyminisztériumba kerülve, gyorsan haladt előre a karrierben, Az arany demonetizálásával nem értett egyet, így nyilvánvaló, hogy eleve Keynes ellenfele lett a nemzetközi tárgyalásokon, amikor szembe kerültek. Morgenthau pénzügyminiszter jobb keze volt, s mint ilyen, az elnök befolyásolására is módja volt. Baloldali beállítottsága arra vezette, hogy *a szovjet titkosszolgálatnak hivatalos iratok tömkelegét átadja*. Ha most úgy fogalmazzunk, hogy *szovjet ügynök volt*, igazat mondunk, de ez abban az időben nem állt olyan mértékben szembe az amerikai érdekekkel, mint később, vagy akár ma is. Az amerikai-angol elit körökben az idő tájt erős volt a szovjetek iránti szimpátia. A cári birodalom megdöntését egyértelműen pozitívan ítélte meg az amerikai értelmiség. Ezeknek a politikatörténeti tényeknek a gazdaságtörténeti és gazdaság-elméleti munka fő témájától függetlenül is nagy jelentősége van, így mindenképpen értékelendő a könyvben. Szakolczai utal rá, hogy természetesen az amerikaiaknak arról fogalmuk sem volt, hogy mi is a sztálini kor valósága. Mindez megváltozott a későbbiekben, amikor a nyugati tudósok segítségével létrehozott szovjet atombomba súlyos fenyegetést jelentett az egész világra, és abból már az USA sem vonhatta ki magát. Sőt, Amerika vált első számú célponttá t... Egy 1945-ös FBI vizsgálaton göngyöltették fel a szálakat, s ekkor derült fény White orosz kapcsolataira. Ennek ellenére, mert nem akarták, hogy az ügynökök szerepére fény derüljön - természetesen ezúttal fordított, amerikai irányba, - érintetlenül hagyták White-ot a posztján, mivel még további információk szerzésére számítottak a többi ügynök révén... Két év múlva, nagyjából Churchill- fultoni beszéde idején- azonban vizsgálatot indítottak ellene. Tiltakozott ugyan egy ideig, de be kellett látnia, hogy lelepleződött: ügynöktársainak egymástól független vallomása bizonyította ezt. Szívinfarktust kapott, s két évvel nagy riválisa, Keynes után meghalt. E történelmi tények döntően Szakolczai legfontosabb forrásának, Robert Skidelskynek átfogó, három kötetes *magnum opusából* ismerhetők meg. Szakolczai érdeme azonban hazai bemutatása.

A háború alatt azonban, amíg White élvezte a teljes kormány-bizalmat, eredményesen küzdhetett Keynes nézetei ellen, az amerikai javaslatért, a nemzetközi pénzügyi rendszer tárgyában. White mindenesetre, sikerrel ellehetetlenítette azokat a keynesi gondolatokat, amelyeknek a háttérében ugyan Keynesnél is álltak nemzeti, angol érdekek, de amelyek a

bevezetett dollár-deviza standardnál sokkal inkább szolgálták volna a világgazdaság egészének a fejlődését.

II

Szakolczai könyvében részletesen bemutatja Keynesnek kifejezetten a Bretton-Woos-i rendszerrel kapcsolatos nézetei fejlődését .

Az már közismert, - ezt a bíráló is többször tárgyalta nemzetközi pénzügyi munkáiban⁸-, hogy az angol és amerikai terv között alapvető különbség volt. Keynes egy multilaterális klíringuniót javasolt, nemzetközi valuta létrehozásával, míg White a nemzeti valuták konvertibilissé tételét szorgalmazta, egy, ezt segítő nemzetközi intézmény, a Valutaalap felállításával. Amelyet- a hosszabb távú kiigazodást szolgáló strukturális reformok finanszírozására szolgáló Világbank (WB) működése egészített ki.

Szakolczai részletesen ismerteti az angol hivatalos javaslat különböző változatait, *fokozatos fejlődési formáit*. Arra ugyan nem tér ki, hogy a multilaterális klíring gondolata valójában Keynes és E.F. Schumacher közös „gyermeke”.

(Hadd utaljak itt röviden arra, hogy az Angliába áttelepült - s a háború kitörése után gyakorlatilag „ellenséges személyként” kezelt, táborba zárt - német származású közgazdász teljesen azonos gondolatmenetet dolgozott ki, mint Keynes, s juttatott el a nagy angol közgazdászhoz. Egymás gondolatait korigálva alakult ki a végső javaslat, amit a világ Keynes - tervként ismer. Schumacher szerint Keynes eredetileg jobban alapozott a bilaterális elszámolásokra, mint a multilateralizmusra. Schumacher egyidejűleg publikálta munkáját az *Economica* c. folyóiratban, mint amikor Keynes terve is publicitást kapott, és végül is, mint hivatalos tárgyalási alap, a Bretton-Woods-i konferencián benyújtásra került. Schumacher a későbbiekben a saját „szülötteként” hivatkozott a tervre. Nem reklamáta azonban a szerzősége hivatkozást, mert, mint mondta, nem a szerzőség számít, hanem hogy hasznára legyen a nemzetközi közösségnek...⁹)

Keynes részben angol érdeket képviselt azzal, hogy a fizetési mérlegegyensúly terén hiánnyal küzdő országok a multilaterális pozícióik alapján automatikusan hitelt kapjanak. Hiszen a

⁸ Botos-Kőrösi: Nemzetközi Gazdasági ismeretek Szent István Kiadó, Budapest, 2005,2007

Botos Katalin: Pénz –nemzetközi pénz Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1983.

⁹ Barbara Wood :E.F Schumacher. His Life and his thought. Harper and Row, New York 1984. Idézi: Botos Katalin: A közjó apostolai. Kairosz, 2019

háború óriási kiadásokkal, import-többlettel járt Nagy - Britanniának. Az adósság nagy része az amerikaiak felé állt fent, most is, mint az első világháború esetében. A klíringrendszer gondolatának azonban mélyebb gyökerei vannak. Egybevágott azzal a keynesi felfogással, hogy a fizetési mérlegegyensúlyok felborulásáért *az aktívumokkal bírók is felelősek*. Viszont, ha az egyensúlyt megszorításokkal állítják helyre, ami csak a deficitese országokra terheli az igazodást, akkor ez növekedés- és foglalkoztatás-ellenes lesz. Ha viszont nettó hitelezői pozíciót kénytelenek felvállalni az aktív országok, ráadásul kamatmentesen, akkor maguk is részt vállalnak a korrekcióban, de ennek nincs foglalkoztatás - csökkentő hatása. Mint a belső, zárt gazdaságra vonatkozó elméletében, itt is a széles tömegek érdekei játszottak elsősorban szerepet. A tárgyalások során mindvégig tisztában volt azzal, hogy egyrészt folyik a háború a németek ellen, de egyben folyik a küzdelem a világelsőségért, a nemzetközi pozíciókért Anglia és az USA között is. Keynes látta, hogy az amerikaiak célja a háború utáni időkre a brit nemzetközi pozíciók erőteljes visszaszorítása, a font-sterling preferenciális rendszerének a tönkretűzése. Ennek ismeretében küzdött az angol pénzügyi érdekekért - de ezek valójában a világ csaknem valamennyi országának polgárai számára alkalmas elvek voltak, a hegemónikus amerikai törekvésekkel szemben.

A keynesi javaslatokban a tárgyalások különböző szakaszaiban a közös valuta más-más neveken szerepelt, a végső változatban *bancor* volt az elnevezése. Az országok belföldön a saját pénzegységükben számoltak volna el, a nemzetközi kereskedelemben a jegybankok közötti rendezésre szolgált volna ez a közös valuta . (Hadd emlékeztessünk itt arra, hogy hasonló technikát alkalmazott később az 1950-ben létrejött Európai Fizetési Unió is, annak érdekében, hogy a nemzeti valutákat konvertibilissé tegye. Akkor ezeket az un. *epunitban*, (hasonló kreált név, mint a *bancor*), az európai elszámoló egységben keletkező multilaterális egyenlegeket folyamatosan „keményíteni” kellett, azaz, az egyenlegek egy fokozatosan növekvő részét dollárban ill. aranyban kellett rendezni, hogy megfeleljenek a White-i javaslat értelmében létrejött IMF előírásainak.¹⁰)

A különböző javaslat-változatok rendkívül részletes feldolgozása a könyv tetemes részét teszi ki . Ezek Keynes diplomáciai képességeiről, kompromisszum készségéről tesznek tanúságot. Mindenképpen el szerette volna élni, hogy olyan nemzetközi pénzügyi rendszer jöjjön létre, amely a *nemzeti politikák szuverenitását* lehetővé teszi. Tárgyalásai során ugyanakkor folyton szem előtt kellett tartania, hogy a háború által lerombolt angol gazdaságnak létkérdés az

¹⁰ Botos Katalin: Pénz-nemzetközi pénz. KJK, 1983.

amerikai segítség, a nagy szövetségestől kapható hitel. Alapvető különbség volt az angol és amerikai álláspont között, így igen nagy diplomáciai ügyességre volt szüksége, hogy a pénzt is megszerezzék, és amennyire lehet, a Keynesi koncepció lényegéből valamit megőrizzenek..

Az amerikaiak ui. az *árfolyamok* fixálását tartották elsődleges fontosságúnak, az angol javaslat meg a – mint mondtuk-, nemzeti pénzügypolitikák maximális *függetlenségét preferálta*, a foglalkoztatás elősegítése érdekében. Keynes az árfolyamokat a nemzeti gazdaságpolitika egyik eszközének tekintette, így *stabil, de kiigazítható* árfolyamok híve volt. Az IMF alapszabály szerint azonban- amerikai nyomásra- mást tartalmazott. Alapvetően rögzített árfolyamokat akart. Legfőképpen a dollár aranyparitását illetően! Az esetleges kiigazíthatóság, amely végül is bekerült a szabályzatba, mint engedéllyel megvalósítható, azonban mindenki másra igaz volt, de a dollár aranytartalma nem változhatott. Ez egyoldalúvá tette a kiigazítások folyamatát. Mindenki a dollárhoz képest értékelhetett fel, vagy le, de a dollár aranyparitása változatlan volt 25 évig. Keynes mindvégig hadakozott az ellen, hogy az *arany árát tabuként* kezeljék. Pedig végül is ez történt, egészen Kingstonig... Az aranytól való elszakadás, majd a 1976-ban a kingstoni egyezmény valójában ennek a nézetnek a tarthatatlanságát mutatta meg. Amit Keynes előre látott... Addigra azonban az USA-ból kiáramló dollármennyiség aranyra való átváltási kötelezettsége olyan nagy lett, hogy az Egyesült Államok kezdeményezésére inkább megváltoztatták a szabályokat az IMF-ben. Nem óhajtották ugyanis az amerikaiak az aranykészletüket, ami ismét, mint az I. világháború után, a világ leghatalmasabb készlete volt, „elkótyavetyélni” más országoknak, az eredetileg a dollárra felvállalt, csak a jegybankok számára érvényes beváltási kötelezettségek - kérésre - történő teljesítésével. Itt is látszik, hogy az amerikai javaslat elsősorban az amerikai pénztökések érdekeire volt tekintettel. Keynes ezzel szemben mindig is a széles néptömegek jólétét tartotta fontosnak.

Rendkívül hangsúlyos tétel volt a vitában *a tőkemozgások szabaddá tételének* alapszabályban rögzítése. Igaz, kezdetben csak a folyó fizetések szabadságát volt szükséges garantálni, de benne van az alapokmányban, hogy törekedni kell a tőkék szabad mozgásának a teljes körű lehetővé tételére is. Napjainkra ezt a követelményt széles körűvé tették. Keynes ezzel szemben fontosnak tartotta a *valutakorlátozások fenntartását*. Teljesen világos volt számára, - ahogy nyilván ma már nekünk is az-, hogy a forró pénzek áramlása óriási károkat okozhat, a csordaszellem érvényesülése, a *tőkemenekülések* által. (*A csordaszellem kifejezés* is az ő szóhasználata. 96.o.) Szerinte csak olyan tőkék nemzetközi áramlása indokolt, amelyek export-termelő kapacitásuk által a *visszafizetést garantálni tudják*. (Hozzáteszem: Nem

kisebb személyiség, mint Lámfalussy Sándor fogalmazott 2006-ban úgy, hogy *itt az ideje elfelejteni az IMF alapszabály ezen passzusát...*)

Amikor el kellett Keynesnek fogadnia az amerikai javaslatot, akkor New York-i és Londoni kettős székhelyre tett javaslatot. Ebben nyilván benne volt némi angol világhatalmi nosztalgia... De igaz, hogy pénzügyi központ szerepét London valóban sokáig megőrizte. Keynes javaslatából azonban nem lett semmi. Egy székhely lett, az is Washington. Ami eléggé nyilvánvalóvá tette, hogy a két intézmény nem igazán nemzetek felett áll, hanem a főrésztvevő, az USA kormányának kinyújtott keze. Az USA az alapszabály szerint minden lényeges döntésben vétőjoggal rendelkezett.

A viszonylag nagy tőkét mozgató Világbank (WB) elnökének White volt tervbe véve, míg az IMF vezetőjének egy Keynes által is támogatott európai jegybanki személyt jelöltek. Szakolczai bemutatja, hogy Keynesnek még abban sem sikerült elképzeléseit érvényesítenie, mi szerint a vezetői stáb kisebb legyen, illetve, hogy ne állandóan a székhelyen tartózkodjanak. Akkor szorosabb lett volna a hazájukhoz való kapcsolat. Így a nemzetközi intézményhez fűződő lojalitás valójában az USA kiszolgáltatását jelenteti. Érdekes részleteket tudhatunk meg a műből, pl. arról, hogy az alkalmazottak fizetése csillagászati volt. (A francia jegybank elnöke megütközve állapította meg, hogy az általa kijelölt igazgatónak magasabb fizetése lenne, mint neki. Tartózkodott is a szavazásnál. Egyedül Keynes nem szavazta meg a magas béreket...) Egy drága, és túlméretezett intézmény-rendszer jött így létre. A szovjetek végül is, bár az utolsó pillanatig részt vettek a tárgyalásokon, nem lettek a nemzetközi pénzügyintézetek alapító tagjai. Nyilván elfogadhatatlanok voltak számukra a kialakult feltételek.

Szakolczai nem követi a Keynes halála utáni intézményi változások történelmét, ez nem is volt célja. Pedig roppant érdekes, hogy az IMF azóta is keresi a funkcióját. Különösen Kingston után¹¹. Elméleti „utóéletét”, lásd Lucas kritikáját, azonban bemutatja. Napjainkra a két intézmény, a z IMF és a WB profilja is erősen egybemosódik. A problémák többségének strukturális gyökerei vannak –aminek megoldása a WB feladatköre volt-, s nem igazán kezelhetők az IMF eszköztárával. Tanácsait a Valutaalap máig folyamatosan osztogatja, de érvényesíteni az akaratát csak a hitelre szoruló országoknál tudja. A többieket, így mindenekelőtt saját főrésztvevőjét, az Egyesült Államokat, gyakorlatilag semmivel nem tudja rávenni gazdaságpolitikájuk bármiféle változtatására. Kényszer-zubbonyos, szigorú feltételekhez kötött hitelnyújtásai viszont minden alkalommal a kereslet-szűkítő egyensúly -

¹¹ lásd a 8 lábjegyzetet

teremtést próbálják megvalósítani. Gyakran a tagországoknak okozott hatalmas gazdasági károk árán. (Szemben a keynesi kereslet-bővítő megoldásokkal...) Nem csoda, hogy az utóbbi években számos, korábban az IMF-ben és Világbankban vezető beosztást betöltő szakértő (Stiglitz, Rajan) az intézménytől való megválásuk után erőteljes kritikával illette a szervezetek működését. De ennek az utóéletnek a bemutatását nem kérhetjük számon a szerzőn, hiszen valóban nem ez volt a mű célja.

Arról viszont részletesen beszámol Szakolczai, hogy a maga idején mennyit kellett egyensúlyoznia Keynesnek a külső diplomácia és a belpolitika között. Tanulságos, ahogyan Szakolczai láttatja: a brit szakember mindig igyekezett a kompromisszum érdekében megérteni a másik fél szempontjait. Tisztán látta, hogy az amerikai belpolitikában nem lehet keresztül vinni a törvényhozáson olyan egyezmények elfogadását, amelyet az amerikai közvélemény nem ért meg, vagy amelyet érdekeivel ellentétesnek érez. Még ha sikerülne is kieroszakolni a nemzetközi kormány szintű tárgyalásokon egy, az angol fél részéről elfogadhatóbb nemzetközi megállapodást az aktuális partnerekkel, akkor sem érne semmit, ha azt később az amerikai törvényhozás visszautasítja... Ugyanakkor a kompromisszumokat meg az angol parlamentben kellett úgy megmagyarázni, hogy a tisztelt képviselők és lordok megértsék, miért kell elfogadni a számukra kedvezőtlenebb megállapodást. Az angolok valóban nehezen fogták fel, hogy mindaz az áldozat, amit a németek ellen vívott háborúban hoztak, gyakorlatilag nem ér semmit az amerikaiak szemében. *Múltbéli érdemekre hivatkozva várni hitel-ügyben engedményt, vagy segílyt, hiábavaló reménykedés* – mutat rá Szakolczai. Különösen, mivel az akkori felmérések alapján, - Szakolczai hivatkozik is rá -, az amerikai közvélemény döntő hányada elutasította az angoloknak nyújtandó hitelt.... (Nálunk is éppoly reménytelen volt 1990-ben a németeknél az egy évvel korábbi magyar határmegnyitásra való hivatkozás, a külföldi adósságaink elengedése érdekében...) Ne feledjük el: még nem igazán sikerült anegyvenes évek elején az amerikai gazdaságnak kimászni abból a gödörből, amelybe a nagy válság taszította. Joggal érezhették úgy az amerikai átlagemberek, hogy *ők ugyan miből adjanak?!* Nem is fogják soha megérteni, (érezkelteti Szakolczai,) hogy valójában mit köszönhetnek Keynesnek, aki a multilaterális kereskedelem feltételét képező, *multilaterális pénzügyi rendszer* létrehozásáért annyit küzdött. S aminek az eredményeképpen a II. világháború után Amerika - és a világgazdaság - rendkívül dinamikus fejlődése beindulhatott. Az amerikai átlagember számára az USA-ban egy negyed századra a háború után megszűnt a munkanélküliség réme... Az angoloknak viszont azt volt nehéz megértenie, hogy a „Lend and Lease” megállapodások megszűnése után a brit állam teljes csődben volt.

Az amerikai segítség létkérdés volt. Ezzel sakokban tartották a briteket. Keynesnek, annak érdekében, hogy a nemzetközi pénzügyi rendszer sok munkával létrehozott építménye *ne omoljon össze*, el kellett fogadnia a hazája számára kedvezőtlenebb amerikai rendszer feltételeit a nemzetközi pénzügyi tárgyalásain. S ugyanakkor meg kellett értetnie a brit polgárokkal és vezetőkkel, hogy a kiharcolt hitel-megállapodás az elérhető legjobb feltétel. A háborútól meggyötört átlag angol se fogta fel, hogy a nemzetközi multilaterális pénzügyi rendszer mekkora lehetőségeket kínál a jövőben az angol társadalom és gazdaság számára. Amit viszont az amerikaiakkal folyó tárgyalások befolyásoltak... Keynes, aki mindezt látta, küzdött érte.

III

Még egy témakör van, amiről röviden szeretnék megemlékezni. Szakolczai történelmi-gazdasági elemzése, mint már utaltam rá, rendkívül hasznos diplomácia-és politika történeti utalásokat is tartalmaz. Nyilván köszönhető ez kitűnő forrásmunkáinak, főleg Skidelsky alapos életrajzi művének¹². Szakolczai részletesen kitér arra, hogy mit gondoltak az amerikai államapparátus vezető tisztségviselői arról, milyen legyen Németország jövője a háború után. Míg az előzőekben azt írtam, hogy sem az amerikai, sem az angol átlagpolgárnak nincs fogalma arról, mit köszönhet Keynesnek. Most ki kell egészítenem ezt azzal, hogy a *mai német átlagpolgárnak sincs...* Nem tudom ugyanis, mennyire van benne a (német) köztudatban, hogy mennyit tett Keynes azért, hogy az indulattól vezérelt amerikai (és egyéb) szereplők németellenes gyűlöletét leszerelve, a tárgyalásokat egy normálisabb mederbe terelje. Ahogyan ez Szakolczai könyvéből viszont világosan kiderül. Már az első világháború idején is együttérzéssel volt az egyszerű német emberek iránt, s kellően kritikus volt a szövetséges hatalmakkal, amelyek csontig le akarták kopasztani a vesztes országokat... A II. világháború idején viszont - Morgenthau pénzügyminiszterrel a központban - az amerikai kormánykörökben is rendkívül agresszív német-ellenes hangulat uralkodott. Ezt természetesen a náci fajelmélet és gyakorlat váltotta ki. Nem lehet azonban egy népet kollektív bűnösnek kezelni, s bűnhődésre ítélni. Egyfajta fordított fajelmélet jelent meg ugyanis abban, hogy „*a németeket*”, mint „*háborúskodásra hajlamos népcsoportot*” tekintették. Szakolczai idézi, hogy ki akarták telepíteni a német lakosság 2/3-át (!) Európából Afrikába, és a német népet földművelő-pásztorok (!) néppé akarták tenni... A német ipart,

¹²Robert Skidelsky: John Maynard Keynes: 1883-1946: Economist, Philosopher, Statesman. Penguin Books, 2005

amely a háborúra való képességet fizikailag lehetővé tette, *el akarták törölni a föld színéről*. Ez volt az un. Morgenthau-terv. Ennek a tervnek a kiszivárgása hatalmas érveket adott Goebbels kezébe. Sötét demagógiáját alátámasztotta, s így a német népet tovább hajszolta a háborúba.

Megdöbbentő lehet azonban megtudnunk a könyvből, hogy a demokratikus Anglia vezetője, Churchill is parafált egy megállapodást a Ruhr és Saar vidék hadiiparának *megszüntetéséről*. Szokolczi megmagyarázza. Tisztában kell lenni azzal, hogy a Morgenthau terv ellenzéséig az angolok nem kaphatták meg a Lend and Lease II. szakaszára vonatkozó szerződést. A parafálás tehát e miatt volt kényszerűség. A kapcsolat a két dolog között nyilvánvalóan fennállt, de - szerencsére- mégsem volt formálisan, jogilag összekapcsolva. Így az egyik nem teljesítése nem akadályozta a másik megvalósítását... Churchill tehát rendkívül ügyes diplomáciával megszerezte az Angliának oly fontos forrásokat. Szokolczi (Skidelsky forrásmunkájára támaszkodva) bemutatja, hogy churchilli akció mögött a hitelek megszerzése mellett még az is volt, hogy a megszállási övezetek kérdése is rendezés alatt volt. A Ruhr vidék ugyanis angol megszállási övezet lett. Ott *viszont a továbbiakban az történt*, amit az angolok akartak... Így nem került sor az amerikai elképzelésnek megfelelő lerombolásra. Churchill időhúzó tevékenységének eredményeként a parafált megállapodás nem is került Angliában jóváhagyásra, a törvényhozás elé. Így aztán, bár White a Churchill által parafált szándéknyilatkozatot győzelemként adta el az amerikai belpolitikában, valójában jogilag nem volt semmire se használható.. Ilyen diplomáciai taktikázásokon múlnak nemzetek számára életfontosságú dolgok...

Szokolczi hallatlanul érdekesen mutatja be, hogy az amerikai politikában a háttérben a Pénzügyminisztérium és a Külügyminisztérium közötti belvillongások voltak. A pénzügyesek ugyanis, minden nemzetközi tárgyaláson ott akartak lenni. A külügy által irányított területekre is behatoltak. Ez sem a külügynek, sem a hadügynek nem volt ínyére. Roosevelttel aztán végül is kihátrált a Morgenthau- terv mögül. A jaltai konferencián aztán a szovjet fél is - bár eredetileg szimpatizáló utalásokat tették rá -, elállt a Morgenthau terv támogatásától. Annál is inkább, mert a német ipar tönkretétele megakadályozta volna számukra a jóvátételi szállítások teljesítését. Az amerikaiak ugyancsak felismerték ezt, hiszen a szovjetek folyamatosan ostromolták őket hitelekért. (Amit ugyebár, White természetesen támogattott.)

A könyv utolsó részében, mint látható, a politikatörténeti ismeretek vannak túlsúlyban. Roosevelttel egészségi állapota a jaltai konferencia után rohamosan hanyatlott, rövidesen

meghalt. Truman követte az elnöki székben, aki viszont a rendezett viszonyok híve volt. Ezért határozottan nem engedélyezte, hogy a továbbiakban a PM a külügy hatáskörébe tartozó kérdésekkel foglalkozzék. A nemzetközi körülményekben időközben jelentős változások következtek be. Mindössze *néhány órával* Roosevelttel halála után ugyanis kiderült, hogy szó lehet a Csendes óceáni térségben az atombomba bevetéséről. (A potsdami konferenciáról az elnök ügyes személyi diplomáciával kiszorította Morgenthaut, aki erre lemondását jelezte. Truman nyomban elfogadta. A Morgenthau terv ezzel véget is ért.)

A konferencián az amerikai elnök annak a véleményének adott hangot, hogy a németek részéről ugyan erkölcsileg indokolt lenne a jóvátétel, de - amit egyébként Keynes mindvégig képviselt-, nem lenne helyes megismételni az első világháború hibáját. Végül ugyanis a német jóvátételt - áttételesen- az Egyesült Államok fizetné meg... A német jóvátétel kisajtolásánál sokkal fontosabb a német gazdaság helyreállítása, hogy ily módon export- bevételeiből fizetőképes legyen. Felvevő piaca az amerikai áruk számára. Akkor viszont nem lehet megfosztani a szükséges termelőeszközöktől!

A hirosimai robbantások és az azt követő japán fegyverletétel valóban megakadályozta a háború elhúzódását. Amerika számára a Szovjetunió szövetsége a japánokkal szemben tehát elvesztette hadi jelentőségét. Ettől kezdve a legfontosabb nem annyira a német katonai hatalom gazdasági megakadályozása volt - bár ez az ok azért fennállt még,- hanem a szovjetek európai előrenyomulásának a meggátolása. A szövetségesekből hamarosan ellenségek váltak, s az *Enemy Number One* már nem a fasiszmus, hanem a kommunizmus lett. Kezdetét vette a hidegháború.

Meg kell jegyezni, a háború után a világ egy jelentős része - Keleten - ismét a bilaterális kliringek sáncai mögé vonult vissza¹³. Ezt azonban Keynes már nem érte meg. Végül is csak a kommunizmus összeomlása, a rendszerváltozás teremtette meg *a világ egészére* kiterjedő, átfogó pénzügyi rendszert. Hogy valóban olyan eredménnyel-e, mint Keynes szeretne volna, azt megkérdőjelezhetjük.

Összegzés: A mű kiemelkedő gondolatai

Összefoglalva, - és vállalva némi ismétlés kockázatát is-, bemutatom, hogy Keynes munkásságának minden szakaszában alkotott olyan tételket, amelyek időtállóak, és

¹³ Botos Katalin: Pénzügyek a KGST-ben. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1978

egyedülálló fontosságúak voltak. Ezeket Szakolczai, aki mindig a jelen korszak számára szóló tanulságokat kereste a feldolgozott anyagban, kitűnően bemutatta.

Ilyen tételek az első világháború következményeinek feltárása, pénzülméleti munkái, a nagy válság tanulságai, a Bretton-Woods-i rendszer alapjai.

Szakolczai rámutatott, hogy *Keynes életműve egységes egészet alkot*. Mind a belföldi gazdaságra vonatkozó nézeteivel, az *Általános elmélettel*, mind a *Bretton –Woods-i rendszerrel* kapcsolatos elgondolásait az vezérli, hogy a *teljes foglalkoztatáshoz* szükséges eszköztárat adja a kormányzatok felelős vezetőinek kezébe „Az összes európai ország közjóléte” volt számára fontos.

Ehhez szükségesnek látta az állam beavatkozását . Hitt a magángazdasági rendszerben, sose kísértette meg a szocialista gazdasági modell. De az állam szerepvállalását fontosnak, elengedhetetlennek tartotta. Mind belföldön, a magángazdaság ciklusos ingadozásai ellensúlyozására, mind a nemzetközi pénzügyi rendszerben. Ahol hangsúlyozta, hogy *nem* az árfolyamok merev rögzítésétől - amit az amerikaiak szorgalmaztak- várható a zökkenőmentes kereskedelem, hanem szükséges azok változtatásának lehetővé tétele, de egyben a tőkék szabad áramlásának korlátozása is.

Bár sok elképzelése, felvetése nem vált valóra, meg kell állapítanunk, hogy a II világháború után számos esetben alkalmazták a nemzetközi gyakorlatban azokat az elveket, amelyeket Keynes lefektetett. A nemzetközi valutarendszer ugyan a White-i nemzeti valuta-konvertibilitási alapokra épült, és nem a multilaterális klíring Keynes által javasolt rendszerére, de azért 25 éven keresztül a „stabil, *de kiigazítható* árfolyamokra”, és a tőkemozgások korlátozására alapozódott, amit ő javasolt. Ráadásul, ebben az időszakban emelkedtek a fejlett országokban, mindenekelőtt Amerikában a bérek és a profitok, tandemben. A második világháború után - ahogy ezt Keynes is javasolta -, nem volt jóvátételi követelés a nyugati világban, és- a Marshall segéllyel segítették Európa- és a német gazdaságtalpra állását. Az EU-ban 1950-ben jött létre a EPU, azaz az Európai Fizetési Unió, a Keynes-i multilaterális klíring és mesterséges valuta (epunit) „bevetésével”, ami elvezetett a valuták konvertibilitásáig. A Montánunió létrehozása is azokon az elveken alapult, amelyeket Keynes az elzászi területek közös igazgatásáról korábban papírra vetett... Az 1945-70-ig terjedő időszak volt tehát az, amikor a világgazdaság a leggyorsabban fejlődött, s amelyben sok keynesiánus elem valósult meg. Ezekre a könyv kivétel nélkül ráirányítja a figyelmet.

Keynes megállapította, hogy az infláció korántsem mindig monetáris jelenség, s hogy a tényleges szükségletekhez igazodó pénzteremtés nem okoz inflációt. Arra talán - s ezt már én teszem hozzá -, kevésbé volt figyelemmel Keynes, hogy a fejlődő országokkal való alapanyag- és energiahordozó kereskedelem alacsony árai világméretben növelik meg a jövedelem-aránytalanságokat, ami a mai világgazdaság hatalmas problémájává nőtte ki magát. Az olajár-robbanás, ami az energiaárak hatalmas emelkedéséből eredt, a reálgazdaságból eredt, s kezelésére a monetarista politika egyáltalán nem volt alkalmas. Keynes jól látta, hogy az infláció okai nem mindig monetárisak. Szakolczai utal rá, hogy az árrobbanás utáni általános nemzetközi eladósodás következett be, és az milyen óriási károkkal járt. Az új mainstream az országokat *exportkényszerbe* sodorta. Ez a mai gazdasági háborúknak is egyik fontos forrása.

Szakolczai, mint bemutattam, idézi, hogy Keynes javaslata szerint az *adósságok egy részét el kell engedni*. A hitelezőknek is részt kell vállalniuk a korrekció terheiben (94.o.) Hiszen- és ez is roppant aktuális gondolat -, mindig kettőn állt a vásár, nem lehet a kiigazítás terhét kizárólagosan az adósságcsapdába került országokra hárítani. Az államadósságok se lesznek soha visszafizethetők, mondta. A költségvetési hiányok fedezésére felvett külföldi hitelek semmiképp nem teremtik meg a visszafizetés feltételeit. (S ha közműveket adunk külföldi kézbe, ez folyamatos jövedelem-kiáramlást okoz és nyomást gyakorol az árfolyamra. (96.o) Ezt a 2000-es évekre olyan releváns megállapítást a jelen mű bírálója is számtalan munkájában idézte.¹⁴⁾

Szakolczai idézi és kommentálja Keynesnek 1941-ből, a „Háború utáni valutapolitika” c. elaborátumában kifejtett több fontos megállapítását:

- az árfolyamrendszerrel,
- a tőkeáramlással,
- a kompetitív deflációval és tudatos inflációval, vagy valuta-leértékeléssel
- a vámokkal és támogatásokkal kapcsolatosan

Ezekhez fűzi Szakolczai azon megállapításait, hogy a nemzetközi tőkeforgalom - Keynesnél az arany szabad áramlása- valójában *lazítja az igazodási kényszert*, elodázza az alkalmazkodást a hitelfelvevő országokban. (95-96. o) (Pontosan így fogalmazott a bíráló is,

¹⁴ Botos Katalin – Botos József : A kettészakadt ország: régiók Magyarországon 1 In . PPKE Heller Farkas könyvek, 1 2014

1990-ben megjelent könyvében. E könyv ezt tartalmazó fejezete a rendszerváltó nagy párt országos programjának a külgazdasági stratégiával foglalkozó része lett...¹⁵⁾

Mint a spekuláció világának jó ismerője, Keynes tudta, milyen a spekulánsok logikája. Hiszen élt a tőzsdével, ebből gazdagodott meg! Élesen megkülönböztette a likvid tőkék spekulációs áramlását a beruházási célú, megtérülő befektetésektől. Úgy vélte, tőke - kiáramlást csak fizetési mérleg többlettel rendelkező országból szabadna megengedni...(Az ember a délkelet-ázsiai válság tapasztalataira gondol a 90 es években ...és a magyar öröklött adósságok visszafizetésére...¹⁶⁾)Ez a perverz irányú tőkeexport, amikor a fejletlen országokból áramlik a tőke, a fejlettekbe...Elképesztően szellemes Keynes, amikor így ír: „A ’ jobb befektetés’ holléte a repülőszőnyeg sebességével tolódik el. Szabad tőkék száguldanak a világban, szétzilálva minden stabil vállalkozást”. Csak hálásak lehetünk Szokolczainak, hogy világosan felidézte egy nagy gondolkodó 80 évvel ezelőtti, előre tekintve is látónoki szavait.

A kompetitív defláció értékelésénél Szokolczai kifejezetten a jelen nemzetközi válság utáni európai gyakorlatot idézi fel, ahol a hiteladósokkal szemben fellépők kemény restriktív akaráják rendbe tenni az országokat- teljesen szembe menve a Keynes-i elvekkel. Igaz, a kompetitív leértékelésről Szokolczai azt mondja, ez már a múlté, „ebben mintha egyetértés lenne”.(97.o) Engedtessék meg megjegyezni, hogy a kínai valuta árfolyam mesterséges alacsonyan tartásával azért ma is találkozhatunk, az IMF játékszabályai mellett is... Eleget tiltakozik ellene az USA, mert ez egyszer a saját szabályai (IMF) éppen ellene használtatnak fel.. Ugyanez igaz a vámokkal kapcsolatos Szokolczai észrevételekre is. Hiszen a Trump-i politika pont ezt vette elő...

Úgy vélem, hogy bár még további részletes elemzéseket is fűzhetnék a mű további részeihez, feladatom szempontjából az eddigiek elegendőek. Talán egyetlen megfogalmazást idéznék még, a könyv végéről.(382.o.) A Szokolczai számára fontos forrásul szolgáló Skidelsky szerint az elzárkózás és túlzott szabadság dilemmáját csak a *szerelem és megbocsátás közgazdaságtana* oldhatja fel... Itt nyilvánvalóan azokra a gondolatokra utal, amelyek J. Mueller: *A közgazdaságtan megváltása* c., nem túl régen hazánkban is megjelent munkájában fogalmazódtak meg..¹⁷⁾ Vagyis, az erkölcsi, etikai elvek fontosságára...

¹⁵⁾ Antalóczy Katalin-Botos Katalin: Lesz-e konvertibilis a magyar forint?, KJK, 1990 (január)

¹⁶⁾ Botos Katalin: Terhes örökség. Pénzügyi Szemle, 2015/4

¹⁷⁾ Botos Katalin: Egy pénzügyes közgazda gondolatai A közgazdaságtan megváltásáról Polgári Szemle, 15. évf. 1–3. szám, 2019, 133–144 o

Mindez megmagyarázza, hogy a polgár-pukkasztó, konvenciók ellen ifjan annyit lázadó, ámde élete során mindig a közjó apostolának bizonyuló Keynest miért kísérték végső nyugalomra egyházi temetéssel. Ott az ima hangjai így szóltak: „Dicsőítsük most a neves embereket... Akik vezetik a népet tanácsaikkal, nagy tudásukkal, mely hasznos a népnek, és ékesszólóak tanításaik.”...Valóban, Keynes élete nagy hasznára volt az emberiségnek.

Zárásképpen, megismétlem: Szakolczai György munkája a DSc címre feljogosító mű.

Botos Katalin DSc

Budapest-Csongrád, 2020 március 4

Szakolczai György munkája hatalmas interdiszciplináris teljesítmény. Tudományos értékét fokozza az eredeti gazdaságtörténeti dokumentumokra való hivatkozás, azok forrás-értékű bemutatása. Keynes személyén, munkásságán keresztül a XX század számos eszmetörténeti jelenségét megvilágítja. Mivel közforgalomba kerülő munkáról van szó, nem hátránya, hogy számos színes, érdekes részletet is közöl a tanulmányozott személy élete és a kor politikai fejleményei köréből. (A Skidelsky könyvét méltató általam ismert angol recenziók is kiemelték, hogy az angol szerző szintén részletesen taglalta Ludmilla Lopkova művésznővel kötött házasságát, annak részleteit, haláláig...)

Egy pénzügyes közgazda gondolatai A közgazdaságtan megváltásáról

Polgári Szemle, 15. évf. 1-3. szám, 2019, 133-144

Lehetne némi bírálattal illetni a mű szerkesztését. A történelmi ív természetesen benne van, de a különböző karakterű fejezetrészek keverednek. Elő- előbukkannak életrajzi részletek, politika-történeti elemzések, a szerző saját gondolataival vegyítve. Ez a szétdaraboltság azonban nem annyira zavaró, hogy a mű szakmai-tudományos érdemét kisebbítse.

Amint idéztük, a szerző a magyar szakirodalommal –ami a nemzetközi pénzügyi rendszert illeti- mélyebben nem foglalkozott. Ezt véleményemben több utalással be is mutattam. Mivel azonban a cél Keynesnek és a Bretton-Woodsi rendszernek az ismertetése volt, nem lehet ezt különösebb kritikaként felhozni. Keynesről ugyanis, különösen a nemzetközi pénzügyi rendszerért folytatott küzdelmének *ilyen mélységű* ismertetéséről , a Bretton-Woods-i tárgyalások egyes fázisainak ilyen alapos leírásáról sehol másutt nem találhatunk irodalmat.

Mindezeknek alapján támogatni tudom a doktori cím odaítélését Szokolczai György számára.

2020.11.4.



